

Lollok, Marek

Od stylistiky k poetice : Co (ještě) stylistika nabízí literární vědě?

Bohemica litteraria. 2025, vol. 28, iss. 1, pp. 85-96

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2025-1-6>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82436>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 15. 10. 2025

Version: 20250714

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Od stylistiky k poetice: Co (ještě) stylistika nabízí literární vědě?

Marek Lollok

ABSTRACT

From Stylistics to Poetics: What (Else) Does Stylistics Offer To Literary Science?

Stylistics is inevitably an overlapping and borderline discipline, using not only its own terminology and methods but also concepts from other disciplines. The links of stylistics to poetics or rhetoric are ambiguously evaluated among theorists. Whether linguistically or literary-scientifically oriented, with its interest in the compositional principles and expressive means of a work (singular style) as well as in the expressive constants of its product (individual style), stylistics stands at the foundation of the philological approach to literary texts. Attention to the language and style of literary works varies among different schools of literary studies and individual scholars. This paper reviews the competencies as well as the (current) possibilities and limits of stylistics within the field of literary science, recapitulating the central concepts of stylistics, and their role in the description, analysis and interpretation of specific texts.

KEYWORDS

Style; stylistics; linguistics; literary science; poetics; interpretation.

KLÍČOVÁ SLOVA

Styl; stylistika; lingvistika; literární věda; poetika; interpretace.

Na slovo *styl* dnes narážíme denně v nejrůznějších souvislostech, přičemž je možno říct, že je až nadužíváno. Není proto divu, že se jeho význam v obecném úzu poněkud rozměňuje, což je trend, který by se sice do odborného diskurzu neměl promítnout, nicméně nelze vyloučit jeho vliv na jiné komunikační sféry, přinejmenším na publicistiku.

Styl, ať už ho definujeme jakkoli, je bezpochyby jednou z nejvýraznějších textových charakteristik – je proto s podivem, jak různé typy pojednání o beletrii otázky stylu často marginalizují, či naprosto opomíjejí. Stylová charakteristika příslušných děl je nejen v literárních recenzích a kritikách, ale mnohdy i v odborných pracích, hodnocena nahodile a povšechně, někdy takové zhodnocení dokonce zcela chybí. Lubomír Doležel v roce 2008 po právu napsal, že „[p]ojem stylu z metajazyka literární teorie téměř vymizel“.¹ I proto se v tomto příspěvku chceme zamyslet nad některými aspekty a možnostmi stylistiky v kontextu literární vědy a připomenout alespoň některé podněty, jež při zkoumání uměleckých děl nabízí. Zohledníme přitom zejména tradici české stylistiky, rozvíjející dosud především odkaz Pražské strukturalistické školy; zvláště pak budeme odkazovat k impulsům jednoho z nejvýznamnějších průkopníků stylistické teorie a terminologie Karlu Hausenblasovi.²

Lingvistika, stylistika a literární věda

Občas připomínaný Jakobsonův výrok (1960), že „lingvista hluchý k poetické funkci jazyka a literární vědec lhotejný k jazykovědným problémům a neobeznámený s lingvistickými metodami představují stejně křiklavé anachronismy“, lze stěží považovat za zastaralý či irrelevantní. Obdobně výroky najdeme i u Jana Mukařovského („v básnickém díle není vlastně nic, co by nebylo dáno jazykem“), Felixe Vodičky („materiálem literárního díla je jazyk“, a proto „musí tedy mít i literární historik a teoretik linguistické školení“) či Vladimíra Skaličky, který o literárních vědcích prohlásil, že jsou „bezděční lingvisté“ (cit. dle MACUROVÁ 2016: 329). Za připomenutí stojí i postřeh Františka Mika, reprezentanta nitranské literárněvědné školy, který míní, že „[t]ext jako pregnantní podoba řeči je (vlastně) médiem literárního umění. Poznání literatury předpokládá poznání jejího média, řeči, textu“ (MIKO 2005: 208). Proklamovaná komplexnost filologického přístupu k literatuře přitom nemá vytěsnit faktory mimojazykové: i podle teoretiků funkčních stylů je totiž umělecký styl zároveň – do značné

1) Celý citát ze začátku stati *Literární styl – Krátká poznámka ke složitému problému* zní: „Pojem stylu z metajazyka literární teorie téměř vymizel. Tento pojem samozřejmě nikdy nebyl u literárních teoretiků oblíbený. Byl původně používán lingvisty, kteří, snaživše se proniknout do hájemství literatury, zdůrazňovali jeho důležitost, aby dokázali relevanci lingvistiky pro literární studium“ (DOLEŽEL 2008: 265).

2) Hausenblasův přínos nedávno připomněli na stránkách *České literatury* P. Mareš a O. Sládek (MAREŠ 2023 a SLÁDEK 2023).

míry paradoxně – „nejméně ‚jazykový‘ a v největší míře přesahuje hranice jazykové problematiky“ (MISTRÍK 1985: 512).

Vztah lingvistiky a literární vědy však není samozřejmý a v různých vývojových etapách (resp. u různých škol) se lišil; někdy si byly tyto obory blíží, jindy se stávaly poměrně odtažitými. Dosud občas slyšíme stereotypní námitky z obou táborů: jednak názor, že „přístup lingvistů k uměleckému textu je příliš deskriptivní a že jeho adekvátní interpretaci a hodnocení může provést pouze literární vědec“, a jednak přesvědčení, že literární popisy a interpretace bez odpovídající lingvistické (stylistické) báze, případně jazykové analýzy jsou nedostatečné, příliš subjektivní a zkreslené (viz názory vzpomenuté výše). Jen málo osobností bylo či dosud je schopno ve své odborné práci přesvědčivě spojovat obojí – kromě Romana Jakobsona a Jana Mukařovského pro ilustraci zmiňme například Alexandra Sticha, Lubomíra Doležela, Zdeňka Kožmína, Karla Hausenblase, Janu Hoffmannovou, Alenu Macurovou, Petra Mareše či Karla Komárka.

Stylistika bývá nejčastěji subsumována právě lingvistice; někdy se dokonce chápe jako její „královská disciplína“. Pravidelně se však setkáváme i s přímým spojováním stylistiky s literární vědou, jejíž subdisciplínou má být společně s textologií, naratologií, versologií a jinými obory (srov. např. HOLÝ 2002: 11). Jde o obor interdisciplinární, označovaný někdy též jako pomezí a eklektický, čerpající řadu podnětů z jiných odvětví, a to zejména proto, že stylově relevantním (aktivním) se může stát prakticky jakýkoli jev. Stylistika je tak partnerem nejen pro literární vědu či poetiku, ale i pro sémiotiku, textovou lingvistiku či textovou syntax, potažmo další průnikové disciplíny jako rétoriku, sociolingvistiku, pragmatickou lingvistiku, analýzu diskurzu, konverzační analýzu a další (srov. dnes již „klasickou“ monografii Jany Hoffmannové *Stylistika a...*; HOFFMANNOVÁ 1997).

Většinou se tedy vymezují dvě poměrně autonomní větve, diferencované v předmětu svého zájmu a do značné míry i v metodách. Je to jednak stylistika jazykovědná, zkoumající všechny typy textů (tedy od běžné komunikace přes publicistiku, odborný a administrativní styl, řečnické projevy až po texty umělecké), a jednak stylistika literárněvědná, mající blízko k poetice, už proto, že se zabývá výhradně texty uměleckými (jakkoli jejich vymezení může být diskutabilní a proměnlivé). Zatímco v jazykovědné stylistice se zpravidla jedná o formálně a významově uzavřené celky, které vznikají jako výsledek cílevědomého výběru a uspořádání výrazových prostředků, v případě uměleckých textů jde (mnohdy) o významové celky spíše otevřené, poutavé a hodnotné právě svým potenciálem k různým interpretacím.

Nedá se ovšem říct, že by jazykovědná stylistika byla snad přechodnou disciplínou mezi lingvistikou a literární vědou, nebo, že by oběma byla společnou – oblastí společnou oběma je především jazyková a kompoziční stránka uměleckých děl, neboť právě v nich „uzuálně [...] koexistují přinejmenším prostředky sémiotického systému přirozeného jazyka a sémiotického systému slovesného umění“ (HAUSENBLAS 1962). Zájmem stylistiky je hlavně postihnouti těch principů, které pro texty a jazykovou (verbální) komunikaci mají platnost nadindividuální, obecnou. Její metoda je v zásadě induktivní – vychází z případů zvláštních, z realizace v různých typech textů a v různých komunikačních sférách, včetně literární komunikace. Literární věda se naopak soustředí na omezený, vyhraněný soubor textů a jediný – povýtce specifický – druh komunikace, přičemž však osvětlení specifik této oblasti je možné jen na základě porovnání s obecnými principy (srov. MAREŠ 1988).

Současně zaznívají hlasy, že rozlišování stylistiky lingvistické a literárněvědné je umělé a zbytečné. Zejména v tom případě, pokud se nepřesně soudí, že „předmětem stylistiky je výhradně formální stránka uměleckého textu; a to ještě pouze jazykové prostředky; a to ještě (někdy) pouze prostředky nižších rovin jazykového systému“ (HOFFMANNOVÁ 1997: 32). Mezi stylistiky, převážně lingvistického založení, však převládá názor, že předmět stylistiky je mnohem širší, že stylistická zkoumání nemohou ponechat stranou (resp. pouze „na poetice“) ani ostatní prostředky výstavby uměleckého textu, jako je kompozice, tematicko-motivické uspořádání, rytmičná strukturace, problematika obrazných a přenesených pojmenování, rétorických figur, argumentace apod. Stylistika a poetika (literární věda) by tak neměly naprosto splynout; jak připomíná Hoffmannová, difference mezi těmito disciplínami je hlavně v rozdílných intertextových akcentech:

„Poetika a literární věda vůbec bude jistě literární text vždy interpretovat na bohatě strukturovaném pozadí nesčetných jiných literárních textů, v kontextu literární tradice; naproti tomu stylistika bude vždy – i když třeba až v nějakém dalším interpretační plánu – inklinovat k souvislostem s neuměleckými texty, k mimoliterárnímu kontextu. (Tedy jestliže se např. poetika bude detailně zabývat tím, jak je v daném textu využito parenteze, elipsy, apoziopese jako prostředků poetizace, ‚vzpomene‘ si stylistika dřív nebo později na to, zda to nějak souvisí s relevancí těchto konstrukcí v projevu mluveném)“ (HOFFMANNOVÁ 1997: 33).

Stylistika – ústřední pojmy

Za menší pozorností, které se stylistice a stylu při všemožném pojednávání o literárních dílech dnes dostává, stojí zřejmě několik faktorů, předně však stále trvající odklon od textocentrických (řečeno úžeji: strukturalistických, případně poststrukturalistických)³ metod. Jinými slovy fakt, že mnohé přístupy, potažmo literární školy koncepčně obracejí svou pozornost spíše ke kontextu, ať už jde o akcent na zbývající členy komunikačního řetězce (původce díla, resp. čtenáře), anebo na další („externí“) podmínky a souvislosti literární komunikace. Často na úkor výzkumu jazykových a tvarových specifík daných děl, individuálních stylů jejich původců, eventuálně obecnějších stylů určitých proudů či směrů se pak do centra pozornosti dostávají například otázky čtenářské recepce, feminismu, genderu, postkolonialismu či jiná sociologická, kulturologická a/ nebo ideologická témata, případně se znovu oživuje zájem o osobnost spisovatele ve vztahu k jeho dílu a podobně.⁴ Z hlediska synchronní literární reflexe lze v této souvislosti vnímat napětí mezi kritikou „estetickou“, zásadně zohledňující specifika literární komunikace a tvarovou stránku děl, a kritikou „etickou“, soustřeďující se zejména na tematickou rovinu ve vztahu k mimouměleckému dění. Právě druhý typ literární kritiky v českém kontextu v posledních letech v návaznosti na literární i celospolečenský vývoj nabyl na významu (srov. např. BALAŠTÍK 2023; SLAVÍK 2024: 54–58).

Svůj vliv mohou mít i větší či menší odlišnosti v chápání ústředního pojmu, zejména zmíněný fakt, že přinejmenším část badatelů pojem stylu omezuje jen na jazykovou vrstvu slovesného komunikátu, na určitý individuálně nebo typově charakteristický způsob využití jazykových prostředků (především lexikálních a gramatických) ve výstavbě promluvy. Hlavním zájmem literárních vědců přitom zpravidla bývá postihnout spíše vyšší výstavbovou rovinu, potažmo celkový stavební princip slovesných děl, a až případně v dalším sledu nižší jednotky jazykové výstavby (HAUSENBLAS 1996: 71). Je proto vhodné často sdružované a někdy dokonce ve shodném významu užívané pojmy *jazyk* a *styl* vzájemně

3) S častým tvrzením, že strukturalismus odhlíží od subjektu a „vylučuje lidský soud“, lze ovšem polemizovat. Jak píše např. A. Macurová, „[s]nad lze tento soud přijmout na velmi vysoké rovině zobecnění; ve vztahu ke klasickému strukturalismu pražskému ale platí jen zčásti (anebo neplatí). Četba autentických dobových, nejen lingvistických textů (nikoliv pouze četba textů o těchto textech) a jejich nezaujatá interpretace totiž jednoznačně poukazují přinejmenším k zárodkům těch metodologických postojů, které subjekt do svých úvah zahrnují a které – spolu se subjektem – akcentují význam, smysl, rozumění a porozumění“ (MACUROVÁ 2016: 334 ad.).

4) Alternativní trend představují s rozvojem technologií expandující metody kvantitativní stylometrické analýzy, založené na matematickém a statistickém zjišťování četnosti jazykových jednotek, jejich komparaci v rámci rozsáhlých textových souborů apod.

odstínit: pojem jazyk se omezuje spíše na soubor výrazových prostředků a vztahů mezi nimi, zatímco styl zahrnuje všechny zobecnitelné principy a tendence uplatňující se při realizaci určitých komunikačních cílů (odvislé od konkrétních stylových faktorů).

Vedle stylu je za centrální pojem stylistiky považován *text*, přičemž se rozumí, že styl je atributem každého textu.⁵ Ten je možno při vši složitosti a variabilitě jeho vymezení (srov. NEKULA 2017) chápat jako entitu zároveň sociální i individuální. Text lze přitom zkoumat coby jednotku komunikačního procesu, stejně jako v jeho modelové struktuře, a to jak v a) hloubkové (tj. v rovině obsahově-tematické organizace), tak b) povrchové (tj. jazykově-kompoziční organizace) – srov. FINDRA 2013: 179–183.⁶

Styl je pak komplexní kvalitou textu týkající se potenciálně všech (tj. nejen jazykových) stylových jevů, určený rozličnými stylovými faktory. V úvalu připadají stavební prostředky, popřípadě postupy jazykové, tematické, resp. textové a tektonické. Každé pojednání o stylu, ať už obecně teoretické, nebo konkrétní stylový rozbor, zpravidla tematizuje koncepty jako je výběr, uspořádání, princip, jednota, případně funkce a smysl, jež je možno chápat jako již etablovaná „klíčová slova“ české (a slovenské) stylistiky. Nezřídka se zdůrazňují i další dvě komplementární vlastnosti stylu: individuální odlišnost od ostatních a zároveň totožnost (diferenciace a identita).⁷

K důležitým a mnohdy poněkud zanedbávaným vlastnostem stylu, zvláště v souvislosti s uměleckými texty, je jeho dynamický, procesuální charakter. Styl lze totiž nahlížet nejen z hlediska rezultativního, tj. na jako takřikajíc hotový a neodmyslitelný rys každého textu, ale i v jeho proměnlivosti, tj. v postupně vyvíjejících modifikacích. Karel Hausenblas, jenž tento rozměr stylu soustavně promýšlel (srov. zejména článek „Utváření stylu textu“, HAUSENBLAS 1973), definoval *procesualitu* jako součást „horizontální“ výstavby textu: „[s]ledujeme-li však výstavbu konkrétních textů – především děl slovesného umění – z hlediska jejich časové (časoprostorové) dimenze, dospíváme k zjištění, že ten soubor vlastností, které můžeme označit jako styl charakteristický pro dílo jako

5) Ke vztahu pojmů *dílo* a *text* srov. např. KUBÍNOVÁ 2009: 13–20.

6) Ohledně vztahu pojmů styl a text Findra uvádí, že „styl je modelovou strukturou povrchové organizace textu“, resp. že styl jako formální model je „abstrakcia a z druhé strany je to konkrétní vlastnost aktuálního textu, která charakterizuje jeho povrchovou organizaci“ (FINDRA 2013: 222–223).

7) Srov. např. vymezení literárního stylu v pojetí slovenského literárního teoretika P. Zajace: „[...] to, čo vytvára na jednej úrovni uvažovania odlišnosť nějakého jevu či individua, vytvára na následujúcej úrovni uvažovania ich totožnosť. Preto pojem štýlu osciluje vždy medzi dvoma pólmi: pólom odlišnosti (diferenciácie) a totožnosti (identity), neopakovanosti (neprediktability) a opakovanosti (prediktability), kontingencie (náhody) a kontinuity (nádávznosti)“ (ZAJAC 2005: 325).

celek, se přesně vzato v textu teprve postupně utváří, přičemž úsek, v němž je styl, můžeme-li to tak říci, exponován, mívá různý rozsah, a že vůbec i styl je kategorie, která se v průběhu výstavby celku v určité míře proměňuje“ (HAUSENBLAS 1973: 72).⁸

Třebaže stylistika klade důraz na výzkum konkrétních/specifických užití výrazových prostředků (parole), tak jako jiné lingvistické disciplíny počítá se systémovou rovinou (langue), jakožto určitým repertoárem/rezervoárem jazyka (tedy souborů možností stylistického výběru). Vedle konceptů stylové vrstvy, normy a stylového typu,⁹ případně také textových modelů jakožto invariantních vzorců („paradigmat“) či konceptu potenciálního (emického) textu,¹⁰ má stylistika pro spojení abstraktní (tedy languové) i konkrétní (parolové) roviny k dispozici i termín *stylém*. Tento pojem označuje jakékoli, byť jen potenciálně stylově aktivní prvky, tj. prvky, které slouží ke stylovému vyhraňování.

Smysl, tvar a interpretace uměleckých děl

Styl umělecké literatury měl v jazykovědných bádáních dlouho prominentní pozici. Literární věda zase adaptovala přístupy a koncepty aplikované v lingvistice. Krucální otázkou samozřejmě je, co tedy u literárních děl z hlediska stylu zkoumat, případně k čemu lze tyto poznatky využít.

Některé školy, například formalistická, a v návaznosti na ni i někteří strukturalisté při výzkumu stylu navrhovali sledovat zejména příznakové užití jazyka, tedy specifické odchylky tzv. básnického jazyka či uměleckého stylu, které nazývali jako ozvláštnění, aktualizace a podobně. Také v anglosaské tradici se uplatňovalo pojetí, které chápalo styl úzce jako „sumu jazykových odlišností pro ten či onen text ‚typickou‘“ (S. Fish, 1981 – cit. dle HOFFMANNOVÁ 1993). Tzv. deviační stylistika (*Abweichungstilistik*) vycházející z klasického pojetí rétoriky zabývající se „zdobným“ vyjadřováním však mohla stěží vystihnout výrazové prostředky „normální“ a neutrální, jež se v uměleckých textech rovněž uplatňují. Proto se s tímto pojetím dnes spíše polemizuje, neboť se má za to, že „[n]ejsou ostré hranice ani závažné typologické rozdíly mezi texty literárními

8) Hausenblas zároveň „textocentrický“ zdůrazňoval, že předmětem jeho výkladu není ani vznik stylu textu v „dílňě“ autorově, ani pochod čtenářského vnímání a interpretace stylu promluvy, nýbrž to, co je „mezi tím“, co je výsledkem procesu prvního a podkladem procesu druhého, tj. styl promluvy, slovesného díla samého“ (HAUSENBLAS 1996: 60).

9) „Subsystem jazykových prostředků příznačných pro určitou stylovou oblast je nazýván stylovou vrstvou, souborem dané stylové oblasti (sféry) pak stylovým typem“ (JEDLIČKA – FORMÁNKOVÁ – REJMÁNKOVÁ 1970: 30).

10) Komplementem emického textu je aktuální (etický) text (srov. FINDRA 2013: 180).

a ostatními druhy textů a není vhodné provádět stylistické analýzy [izolovaně] na exkluzivním kánonu literárních textů“ a „soustředit se [pouze] na specifikum básnického jazyka, resp. stylu uměleckých děl“ (HOFFMANNOVÁ 1993). Dalším důvodem odklonu od deviační stylistiky je skutečnost, že mnohdy není jasné, co už představuje zmíněnou „odchylku“ a s kterými normami a konvencemi je třeba tyto „odchylky“ porovnávat. Ostatně normy, připadající v souvislosti s konkrétním textem v úvahu, jsou značně diferencované, od norem jazykových v čele se spisovnou normou, přes normy žánrové a stylové, až po normy intratextové (tzv. sekundární), nastolované textem/dílem samým.

Jako produktivnější se ukázal celostní, výstavbový a komunikační pohled na styl, akcentující – podle mnohých – klíčový aspekt každého textu – jeho *smysl*. Především Karel Hausenblas, jenž na propracování tohoto pojmu měl enormní zásluhu,¹¹ dlouhodobě zdůrazňoval, že „styl není jen ‚sumou odlišností‘“, ale principem výstavby textu a také, že není (jen) „záležitostí jazyka, jazykové složky textu, ale zasahuje všechny roviny celku“ (HAUSENBLAS 1971: 34). Smysl je pak podle Hausenblase jakožto „globální sémantická vlastnost textu“ jeho nejdůležitější komunikační kvalitou,¹² přičemž „je dynamické povahy, realizuje se postupně [...], nevzniká až na konec součtem akumulovaných významů, nýbrž utváří se, modifikuje a dotváří narůstáním textu. Je to přitom hierarchizovaný komplex informací, který není převeditelný na jednu výpověď“ (HAUSENBLAS 1971: 36). Obvykle se zpravidla pokoušíme postihnout určité „jádro“ sdělení, tedy složku dominantní, hierarchicky nejvýše postavenou.

Na koncept smyslu je pak napojena *interpretace* textu, která je nejdůležitější a zároveň jaksi všudypřítomnou fází textové recepcce – i fází, jež následuje (či provází) vnímání materiálních nositelů jazyka, jejich identifikaci a analýzu.¹³ Interpretace je přitom příznačná pro řadu jiných oborů, nejen literární vědu a stylistiku. Podle Krčmové je jejím východiskem „čtenářský zážitek získaný

11) Koncept smyslu literárního díla souběžně s Hausenblasem propracovávali další badatelé, soustavně například literární teoretik Milan Jankovič, autor pojmu „dění smyslu“, který měl vyjádřit fakt, že smysl není něčím esenciálním, neměnným, ale že „vyvstává teprve v okamžiku komunikace“, ve chvíli jeho konkretizace čtenářem (srov. např. JANKOVIČ 1991, 1992 a 2009). Obdobně, tj. jako dynamickou kategorii, která se mění v procesu čtení, chápe umělecký text M. Kubínová (KUBÍNOVÁ 2009).

12) Pokračovatelé Hausenblase podtrhli ještě pragmatický aspekt, tzn. že kategorii smyslu chápali nikoli jako čistě sémantickou, ale jako sémanticko-pragmatickou. S odvoláním na první generaci pražských strukturalistů připomínali, že slova smysl se užívá „hlavně tehdy, když jde nikoli pouze o obsahovou náplň nějakého textu (projevu), ale také o jeho funkční určení“ (HORÁLEK 1969: 414).

13) Hausenblas soudí, že „bez rozboru textu se zřetelem k jeho stylu se neobejde žádný solidní výklad stylu“, třebaže na druhé straně však „stále mnohé znejišťuje strašák ‚rozpitvávání textu‘, který má kořeny v staropozitivistickém filologickém přístupu k jazykovým a literárním jevům, v němž dialektika celku a částí se netěšila valné pozornosti“ (HAUSENBLAS 1971: 68).

po pečlivém pročtení díla spojeném s promýšlením jeho myšlenek a intenzivním vnímáním formy, ten se pak stává základem pro předběžnou hypotézu o charakteru všech složek díla: patří do ní uvědomění si myšlenkové a tematické stavby, nalézání konfliktních situací v epice nebo postojů lyrického subjektu v lyrice, a také způsobu, jak se rozkrývají, dále vědomí literárního druhu a žánru a jeho funkce, konečně i analýza jazykových prostředků, které tyto složky vyjadřují“ (KRČMOVÁ 2008: 300). Skrze interpretaci, jejíž neodmyslitelnou součástí je hodnocení (HOFFMANNOVÁ 1997: 26), příjemce konstituuje celkový smysl textu. Souhrnně jde tedy při interpretaci o pomyslné rozšiřování okruhů recipientových zájmů: od jazyka ke stylu, od jazyka a stylu k textu, od jazyka, stylu a textu ke smyslu (srov. MACUROVÁ 1993).

Stylistika (zejména hausenblasovská a pohausenblasovská) se literární vědy a poetiky dotkla i dalšími koncepty, například tím, že takřka synonymně k termínu styl, popřípadě k blízkému pojmu výstavba aktualizovala pojem *tvar*. Tímto výrazem se měl podtrhnout fakt, že umělecký text je jazykem nějak „utvořen“ či přesněji „utvářen“, avšak nikoli pouze co do formy jakožto komplementu obsahu, ale komplexně. Znovu se tak zdůrazňuje fakt, že styl není jen – školsky řečeno – výběrem a uspořádáním jazykových prostředků, ale současně je i výběrem a uspořádáním prostředků tematických a obsahových, nadto takříkajíc v akci, tj. v dynamice konkrétní komunikační situace. Koncept tvaru stejně jako styl představuje jakousi globální kategorii výstavby textu, tzn. poukazuje principiálně k jednotě textu, nikoli k jeho jednotlivým segmentům. I on je zakořeněn v silné strukturalistické tradici, kde je chápán jako „specifické uspořádání strukturního celku, na němž se podílejí všechny složky a části – struktury“ (SLÁDEK 2018: 762).

Závěrem

Stylistika učinila krok k přiblížení literární vědě tím, že se orientovala především na interpretaci, které „podřizovala“ své analýzy. Vyzdvihla interpretaci literárního textu na základě komplexního pojetí stylu chápaného jako „integrační princip“.

Stylistické metody jsou přitom zvláště senzitivní vůči jazykové materii díla, resp. k textovým strukturám, ať už povrchovým či hloubkovým, statickým či dynamickým. Kromě výše uvedených podnětů na závěr alespoň zmiňme některé další, pro literární interpretaci inspirativní koncepty: například úlohu

stylistiky při klasifikaci/typologizaci textů (a tedy její překryv nejen s poetikou, ale i genologií), zejména s dílem Zdeňka Kožmína spjaté sémantické a stylové modelace, potažmo jeho synekdochickou a substitutivní metodu, Alenou Macurovou propracovanou subjektivou a komunikační problematiku v uměleckých textech či koncepci literární komunikace Nitranské školy, zvláště Mikovu soustavu výrazových kategorií, propojující hledisko výstavby jazykové a tematické na základě polarit *zážitkovost* vs. *pojmovost*, resp. *operativnost* vs. *obraznost* (*ikoničnost*)).¹⁴ Literární díla často pomáhají osvětlit i další ve stylistice (lingvistiky) propracované koncepty, jako je *registr*, *stylotvorné faktory* či *stylové/stylistické dichotomie*, reflektující jazykovou a kompoziční výstavbu textu na osách subjektivní – objektivní, konkrétní – abstraktní, individuální – nadindividuální, jedinečné – obecné, explicitní – implicitní, formální – neformální apod., včetně v poslední době intenzivněji zkoumané problematiky mluvenosti a psanosti.

LITERATURA

BALAŠTÍK, Miroslav

2023 „Etický obrat v literatuře: Účel proti smyslu“, *Host*, roč. 39, č. 9, s. 20–30

BEČKA, Josef Václav

1992 *Česká stylistika* (Praha: Academia)

DOLEŽEL, Lubomír

2008 *Studie z české literatury a poetiky* (Praha: Torst)

FINDRA, Ján

2013 *Štylistika súčasnej slovenčiny* (Martin: Osveta)

HAUSENBLAS, Karel

1955 „K základním pojmům jazykové stylistiky“, *Slovo a slovesnost*, roč. 16, č. 16, s. 1–15

1971 *Výstavba jazykových projevů a styl* (Praha: Univerzita Karlova)

1973 „Utváření stylu v textu“, in *Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě. Literatura – folklór – historie* (Praha: Academia), s. 217–225

1996 *Od tvaru k smyslu textu. Stylistické reflexe a interpretace* (Praha: Filozofická fakulta UK)

HOFFMANNOVÁ, Jana

1993 „Stylistika ve Velké Británii (mezi lingvistikou a literární vědou)“, *Slovo a slovesnost*, roč. 54, č. 4, s. 287–298

1997 *Stylistika a--: současná situace stylistiky* (Praha: Trizonia)

14) Srov. MIKO 1970 či MIKO – POPOVIČ 1978.

HOLÝ, Jiří

2002 *Možnosti interpretace* (Olomouc: Perineum)

HORÁLEK, Karel

1969 „Několik poznámek o francouzském strukturalismu“, *Slovo a slovesnost*, roč. 30, č. 4, s. 407–423

JANKOVIČ, Milan

1991 *Nesamozřejmost smyslu* (Praha: Československý spisovatel)

1992 *Dílo jako dění smyslu* (Praha: Pražská imaginace)

2009 *Dílo v pohybu* (Praha: Academia)

JEDLIČKA, Alois – FORMÁNKOVÁ, Věra – REJMÁNKOVÁ, Miloslava

1970 *Základy české stylistiky: učebnice pro studium učitelství pro základní devítileté školy na pedagogických fakultách* (Praha: SPN)

KRČMOVÁ, Marie

2008 „Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu“, in ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika* (Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny), s. 296–331

KUBÍNOVÁ, Marie

2009 *Text v pohybu četby: úvahy o významové a komunikační povaze literárního díla* (Praha: Academia)

MACUROVÁ, Alena

1993 „Jazyk, styl, smysl, text – a stylistika“, *Slovo a slovesnost*, roč. 54, č. 4, s. 279–286

2016 *Komunikace v textu a s textem* (Praha: Univerzita Karlova)

MAREŠ, Petr

2023 „Jazyk, styl, sémantické kontexty. Přínos Karla Hausenblase k výzkumu uměleckých textů“, *Česká literatura LXXI*, č. 5, s. 603–623

MIKO, František

1970 *Text a štýl. K problematike literárnej komunikácie* (Bratislava: Smena)

2005 „Od textu k literárnímu dílu“, in MATEJOV, Fedor – ZAJAC, Peter (eds.): *Od iniciativy k tradícii: štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť* (Brno: Host), s. 208–233

MIKO, František – POPOVIČ, Anton

1978 *Tvorba a recepcia: estetická komunikácia a metakomunikácia* (Bratislava: Tatran)

MISTRÍK, Josef

1985 *Štylistika* (Bratislava: SPN)

NEKULA, Marek

2017 „Text“, in KARLÍK Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*; URL: <https://www.czechency.org/slovník/TEXT> (poslední přístup: 9. 7. 2024)

SLÁDEK, Ondřej

2018 „Tvar“, in SLÁDEK, Ondřej (ed.): *Slovník literárněvědného strukturalismu A–Ž* (Praha: Host), s. 762–763

2023 „Karel Hausenblas a teorie literatury“, *Česká literatura LXXI*, č. 5, s. 624–640

SLAVÍK, Benjamin

2024 „Za estetickým prožitkem v literatuře. Čím se při četbě Marka Torčíka ‚opatlala‘ Eva Klíčová?“, *Host*, roč. 41, č. 4, s. 54–58

ZAJAC, Peter

2005 „Štylistika, poetika, rétorika“, in MATEJOV, Fedor – ZAJAC, Peter (eds.): *Od iniciativy k tradícii: štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť* (Brno: Host), s. 323–337

Mgr. Marek Lollok, Ph.D., lollok@ped.muni.cz, ORCID: 0000-0002-5203-1613, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika / Department of Czech Language and Literature, Faculty of Education, Brno, Masaryk University

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.